

K O N I N K L I J K E N E D E R L A N D S E
A K A D E M I E V A N W E T E N S C H A P P E N

Encyclopedie der dieren [Review of: T. Schuster (2001) Bösselkatrien heet mien Swien. Das Tier in der ostfriesischen Kulturgeschichte und Sprache]

Meder, T.

published in
cULTUUR
2005

document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Meder, T. (2005). Encyclopedie der dieren [Review of: T. Schuster (2001) Bösselkatrien heet mien Swien. Das Tier in der ostfriesischen Kulturgeschichte und Sprache]. *cULTUUR*, 1(1), 149-150.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

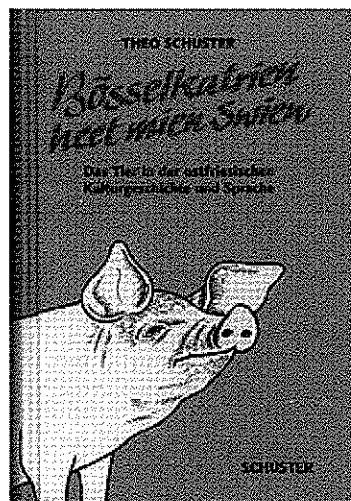
- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knav.nl

Encyclopedie der dieren

Theo Schuster *Bösselkatrien heet mien Zwien. Das Tier in der ostfriesischen Kulturgeschichte und Sprache* (Leer: Verlag Schuster, 2001) 702 pagina's, ISBN 37 963 0351 X.

Bösselkatrien heet mien Zwien kan met recht een encyclopedisch werk genoemd worden: het is geen boek dat je zomaar even van kaft tot kaft leest. Het is vooral een boek om feiten in na te slaan, en als je daar eenmaal aan begonnen bent, dan blijf je nieuwsgierig bezig met bladeren en lezen. Dat het omvangrijke boek volgens de auteur in de inleiding geen volledigheid kan nastreven, vergeef ik hem graag.

De encyclopedie loopt van *Aal* (paling) tot *Ziege* (bok) en behandelt onder andere de adelaar, de mier, de beer, de kikker, de haring, de mossel, de hond, het schaap, de vlo, de papegaai, het paard, de slang, het varken, de spin en de kat. De onderwerpen die behandeld worden, kunnen per dier verschillen, maar vaak komt het volgende aan de orde: spreekwoorden en gezegden, historische achtergrondinformatie, weerregels, raadsels, volksverhalen, volksliedjes, kinder- en spotrijmen, kinderspel, bijgeloof, volksgeneeskunst, jachtgebruiken en voeding, feestgebruiken, volkskunst, dialectwoorden en naamgeving.

Er zijn veel verschillende bronnen gebruikt. Het merendeel bestaat natuurlijk uit Oostfries materiaal. Maar er

wordt ook wel ingegaan op de herkomst van bepaalde informatie en vertelstof, zoals bijvoorbeeld in de klassieke geneeskunde van de *Naturalis historia* van Plinius (eerste eeuw na Christus).

Als we de blik richten op de volksverhalen, dan valt het volgende op: onder de kop bijgeloof (*Aberglaube*) komen we de *sagenhafte* opvattingen tegen, en onder de kop volksverhalen (*Volkserzählungen*) de fabels, sprookjes en anekdotes, en de narratief uitgewerkte sagen.

Een exotisch dier als de leeuw (en hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor de neushoorn) krijgt nauwelijks aandacht; veeleer omdat deze in Oostfriesland niet voorkwam, dan omdat er bijvoorbeeld in fabels of sprookjes geen leeuwen zouden voorkomen.

Het lemma 'rund' behandelt niet alleen koe, stier, kalf en os, maar gaat ook over melk, room, kaas, karnemelk, wei en boter, en daardoor ook weer over boterheksen en heksenboter. Het lemma over het rund is een boekje op zichzelf en belooft niet minder dan 74 bladzijden! Bij het schaap wordt ook stilgestaan bij wol en spinliederen, bij het varken bij slacht, spek en worst. Ook kip, hoen, haan, kuiken en ei worden in één lemma ondergebracht.

Het lemma 'wolf' is eigenlijk opvallend kort, niet in de laatste plaats doordat er in Oostfriesland minder wolven zijn voorgekomen dan men wel zou denken. Historisch valt er niet zo heel veel te melden, en de laatste wolf

werd al in 1795 afgeschoten. De wolf heeft zich vooral in de volksverbeelding vastgezet, stelt Schuster terecht vast: *'Anzunehmen ist, daß das Vorkommen von Wölfen in Ostfriesland zu historischer Zeit sich immer stärker in der Phantasie der Menschen abgespielt hat, als in der Realität. Denn der Mythos von dem 'bösen Untier', der Bestie Wolf, ist seit alters her im menschlichen Bewußtsein fest verankert'* (pagina 647).

Natuurlijk komt bij de wolf ook de 'olle Isegrim' aan bod, bekend uit middeleeuwse dierepen als *Roman de Renart*, *Van den vos Reinaerde* en *Reinke Fuchs*. Verder wordt aandacht besteed aan de 'Roggenwolf', de demonische kinderschrik die de kinderen moet weerhouden het graan plat te trappen. Een in 1913 opgetekend Oostfries kinderspel (zie p. 647-648) vertoont een duidelijke gelijkenis met AaTh 123, *The Wolf and the Kids*. Als 'bijgeloof' worden vooral sagen over weerwolven aangehaald, terwijl onder het kopje 'volksverhalen' zelfs vrijwel uitsluitend vertellingen over weerwolven staan opgenomen.

Onder het lemma 'vos' zijn de fabels ruim vertegenwoordigd: AaTh 15, *The Theft of Butter by Playing Godfather*; AaTh 32, *The Wolf Descends into the Well in one Bucket and Rescues the Fox in the Other*; AaTh 47A, *The Fox Hangs by his Teeth to the Horse's Tail*; AaTh 47B, *The Horse Kicks the Wolf in the Teeth* en AaTh 155, *The Ungrateful Serpent Returned to Captivity*. Daarnaast

wordt nog uit het grappige sprookje AaTh 1381, *The Talkative Wife and the Discovered Treasure*, geciteerd. Van de typologie van Aarne-Thompson wordt door Schuster overigens geen gebruik gemaakt om de verhalen te identificeren, ook niet in een register. In de sagen die Schuster over de vos behandelt, komt vooral het beeld naar voren van een duivels dier.

Verder komen we in het boek de kat tegen als heksendier en de hond — met name de zwarte poedel met de gloeiende ogen — als helledier. Het zijn eigenlijk steeds de traditionele themata die hier bijeengegaaard zijn. Er is vooral geput uit de historische vertelschat. Daar zitten soms moppen (*Schwänke*) tussen die tot op de dag van vandaag verteld worden, zoals de papegaaien-grappen (pagina 344-345). Naar moderne vertellingen als 'de hond in de magnetron' of 'de rat in de pizza' zal de lezer echter vergeefs zoeken. Naast het exotische blijft dus evengoed het contemporaine grotendeels buiten beeld. De opzet is vrij strikt regionaal, historisch en overigens ook mono-etnisch.

Tevens valt op dat er voornamelijk uit schriftelijke bronnen is geput. Nu bevatten die bronnen weliswaar ook optekeningen van mondelinge vertellingen, maar speciaal voor het boek gemaakte opnamen van verhalen van Oostfriese vertellers komen we niet tegen. Alles komt uit andere boeken, en niet zelden komt de inhoud van die boeken ook weer uit andere boeken.

De mondelinge verteltraditie leidt in de praktijk vaak vooral een hardnekkig schriftelijk bestaan.

Aan nogal wat sagen kleeft in het boek het etiket 'bijgeloof' (*Aberglaube*), kennelijk in oppositie tot 'geloof' (*Glaube*), wat dan veronderstelt dat zekere geloofsopvattingen onwrikbaar 'waar' zijn (en derhalve niet tot de 'verhalen' gerekend kunnen worden) en andere pertinent 'onwaar'. In het huidige tijdsgewricht zijn we er inmiddels van doordrongen geraakt, dat in de dagelijkse praktijk bij (groepen) mensen allerhande geloofsopvattingen door elkaar lopen, en dan getuigt het van een zeker *dédain* als folkloristen gaan uitmaken wat feit is en wat fictie. Het oordeel van de folklorist is niet maatgevend: de geloofsovertuiging van de verteller zou centraal moeten staan.

In *Bösselkatrien heet mien Zwien* worden de verhalen vooral gepresenteerd om de verhalen. Duidingen van verhalen komen nauwelijks voor, en soms rijst bij de lezer de vraag: wat moeten we nu met zo'n verhaal? De aandacht voor vertellers en hun specifieke verhaalversies ontbreekt, evenals de aandacht voor repertoire, vertelcontext, performance en receptie.

De samenstelling van *Bösselkatrien heet mien Zwien* is zonder enige twijfel een gigantische klus geweest. Boekenkast en kaartenbak zijn tegelijkertijd omgevallen in dit indrukwekkende en overigens zeer leesbaar geschreven boek. Het is een typische exponent van

de traditionele volkskunde (inclusief naamkunde en dialectologie), die het lokale erfgoed gedegen wil documenteren en bewaren voor het nageslacht. Het boek is daarom vooral van belang als historisch volkskundig en dialectologisch naslagwerk, en interessant voor de regionale, heemkundige markt. *Bösselkatrien heet mien Zwien* is al met al precies wat de ondertitel belooft: een degelijke en traditionele volkskundige encyclopedie over (vooral inheemse) dieren in het verleden van Oostfriesland.

Theo Meder, Amsterdam